

EFFECTS OF ECONOMIC CRISES AND APPLIED MONETARY POLICIES IN TURKEY

Dila ERDEN*

*Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, erdeendila94@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0826-4564

Received Date: 10.03.2021 Revised Date:08.04.2022 Accepted Date:13.05.2022

Copyright © 2022 Dila ERDEN. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Although economic crises occur due to unexpected effects in the country's economies, it is known that they also bring negative situations. Businesses operating in the economy of the relevant country may also be affected by these crises. In this context, crises that occur in countries can cause significant problems for businesses operating in these countries. As a result, important problems can be experienced in the socio-cultural perspective, the purchasing power of the people decreases, the unemployment of many people and the high rates of poverty come to the fore. Economic stability can be ensured by the effective and efficient implementation of monetary policies in countries. Especially when it is considered in terms of developing country economies, it is important that monetary policies are effective and financial structures are strong in regulations on short-term capital movements. In the study, annual percentage rates of GDP in Turkey between 1999 and 2020 were discussed by using the World Bank data, and between the years 2000-2020, there were explanations based on the percentage inflation rates in Turkey. The aforementioned data were compiled and comments were made by associating them with the literature on the Turkish economy.

Keywords: Economic Crisis, Monetary Policies, Turkish Economy

TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZLERİN ETKİLERİ VE UYGULANAN PARA POLİTİKALARI

ÖZET

Ekonomik krizler, ülke ekonomilerinde beklenilmeyen etkilere bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber olumsuz durumları da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Söz konusu krizlerden ilgili ülke ekonomisi içerisinde faaliyette bulunan işletmeler de etkilenebilmektedir. Bu bağlamda ülkelerde ortaya çıkan krizler, söz konusu ülkelerde faaliyette bulunan işletmeler üzerinde de önemli sorunlara yol açabilmektedir. Bunun sonucunda sosyo-kültürel perspektifte önemli sorunlar yaşanabilmekte, halkın alım gücü düşmekte, pek çok kişinin işsiz kalması ve yoksullaşma oranlarının yüksekliği gündeme gelmektedir. Ülkelerde para politikalarının etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasıyla ekonomik istikrar sağlanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından ele alındığında kısa vadeli sermaye hareketlerindeki düzenlemelerde para politikalarının etkin ve finansal yapılarının güçlü olması önem taşımaktadır. Çalışmada Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak 1999-2020 yılları arasında Türkiye'de yıllık yüzdesel olarak GSYİH oranları ele alınmış, 2000-2020 yılları arasında ise Türkiye'de yüzdesel bazda enflasyon oranları temel alınarak açıklamalar yer almıştır. Söz konusu veriler derlenerek Türkiye ekonomisi hakkında literatür ile bağdaştırılarak yorumlamalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: ekonomik kriz, para politikaları, Türkiye ekonomisi

1. GİRİŞ

Ülkelerde yaşanan ekonomik kriz süreçleri hem ilgili ülke ekonomisini hem de sistem yaklaşımı bağlamında düşünüldüğünde diğer ülkelerin ekonomisi üzerinde önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda ilgiler ülkeler arasında öncelikli olarak ticari ilişkiler zarar görebilmektedir ve birçok olumsuz durumu beraberinde getirebilmektedir. Aynı zamanda ülkelerdeki bireysel ve kurumsal yatırımcılarının da zarara uğramasını hatta diğer ülke ekonomilerini de derinden olumsuz boyutlarda etkileyebilmektedir. Ekonomik krizler özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıktıklarında, pek çok dünya ülkesinin ekonomilerinin de ciddi zararlara uğradıkları görülmektedir. Literatürde Mortgage krizi olarak adlandırılan ve ABD’de konut piyasalarında oluşan dengesizlikten kaynaklanan ve bankacılık krizleri kategorisinde değerlendirilen söz konusu krizin başta Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok dünya ülkelerinin ilgili ekonomileri üzerinde olumsuzlara yol açtığı bilinmektedir. Çalışmanın birinci kısmında ekonomik krizler ve ekonomik krizlerin ortaya çıkış nedenleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada Türkiye’de 2008 krizi öncesi, ekonomik kriz dönemi süresi ve ekonomik kriz döneminden sonra Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın uyguladığı para politikaları kapsamlı olarak ele alınmış ve literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Ayrıyette çalışmada Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak 1999-2020 yılları arasında Türkiye’de yıllık yüzdesel olarak GSYİH oranları ele alınmış, 2000-2020 yılları arasında ise Türkiye’de yüzdesel bazda enflasyon oranları temel alınarak açıklamalar yer almıştır. Söz konusu veriler derlenerek Türkiye ekonomisi hakkında literatür ile bağdaştırılarak yorumlamalar yapılmıştır.

2. Ekonomik Kriz Kavramı

Sosyal bilimler alanında krizin tanımını yapmadan önce kökenine göre inceleyerek yapılabilecek olan analizi kriz döneminde olumlu bir bakış açısına sahip olunmasını sağlayacaktır. Kriz kavramı Yunanca kökenli bir kelime olup “bölmek”, “karar vermek” ve “ayırma” sözcüklerinden oluşan fiillerin anlamlarını taşımaktadır (Önder 2001: 45).

Kriz ekonomik, sosyal veya psikolojik gelişmelerin karşısında normal olan ilişkilerin sarsılmasıyla karşılaşılan sorunun halledilmesi konusunda mevcut çözüm yollarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Ekonomik kriz ise “ekonomide aniden veya beklenmedik şekilde ortaya çıkan olayları makro açıdan ülke ekonomisini,

mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçları meydana getirmesi anlamına gelmektedir".(Aktan ve Şen, 2001: 1226). Literatürde yapılmış olan araştırmalarda ekonomik kriz denildiğinde neyin nasıl anlaşılması konusunda belirli bir görüş birliği bulunmamakla birlikte enflasyon, deflasyon, durgunluk ya da resesyon kelimeleri ile açıklanmıştır (Eğilmez 2009: 48).

Dünya’da ve Türkiye’de ortaya çıkan küresel krizlerin ulusal ve uluslar arası platformlarda tehditler içerdiği gibi bunun yanı sıra bünyesinde önemli fırsatları da içinde barındırmaktadır. Hükümetlerin kriz sonrası dönemlerde oluşturdukları strateji ve politikalarla oluşturmuş oldukları tedbirlerle birlikte kriz problemini çözmeye uğraşmaktadırlar. Söz konusu politikalarla beraber finansal kriz olgusu sonlandırılmaya çalışılması ve ilgili ülke ekonomisinin istenilen duruma ulaştırılması amaçlanmaktadır (Altaşlı ve Işık 2017: 568). Literatürde ekonomik krizler; mal, hizmet ya da finans piyasalarındaki fiyat miktarlarında gerçekleşen ve istenen sınırı aşmasıyla önemli dalgalanmaları açıklamakta ve söz konusu dalgalanmalar ekonomik kriz dönemindeki ülkeler ile ilgili ülkelerin ekonomilerinden etkilenen şirketler üzerinde önemli sorunlara yol açmaktadır (Turgut 2006: 35). Üretimde yaşanan daralmaların olması ve borsada yaşanan çöküşlerle beraber bankacılık sektöründe yaşanan durumlar yani göstergeleri kriz kapsamında değerlendirmek mümkün olmaktadır (Sayılı ve Uyanık 2013: 240).

2.1. 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizi

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz 2006 yılı ortalarında ABD’de de konut kredileriyle ortaya çıkmış, 2008yılıının ikinci yarısından itibaren özellikle ABD ve Avrupa’daki finansal piyasaları etkileyerek, finansal krizler türünün bankacılık alt boyutunda oluşan bir kriz türü olarak isimlendirilmiştir (Göçer 2013: 165). ABD’de bankacılık sektöründe ortaya çıkan söz konusu kriz bankacılık sektörü ile doğrudan ilişkili olan pek çok sektörü olumsuz şekilde etkilemiş, hatta şirket iflaslarını beraberinde getirmiştir. Buna ilaveten ABD’de bankacılık sektörünün diğer sektörleri olumsuz etkilemesi sonucunda, onlarla hisse senedi, tahvil, bono vb. araçları satın alarak yatırımlarını değerlendirmek isteyen özellikle Avrupa’daki bireysel ve kurumsal yatırımcıların olumsuz şekilde etkilenmelerini, onların da zarar ederek, iflas etmeleriyle sonuçlanmıştır.

Literatürde bankacılık krizleri; bankaların sorumluluklarını istenilen biçimde yerine getirmeyişleri, bundan dolayı başarısız olmaları ve bunun sonucunda söz konusu duruma

hükümetin müdahalesi şeklinde açıklanmaktadır (Işık vd. 2004: 47). Bu süreçte bankaların kendilerinden beklenen sorumluluklarını yerine getirmeyişleri, onlardan etkilenen tüm paydaşların endişe içerisinde ve kaygılı davranışlarda bulunmalarına yol açmaktadır. Bankacılık krizleri ülkelerin tüm ekonomik sistemleri üzerindeki sorunları beraberinde getirmektedir. Literatürde bazı iktisatçılar bankacılık sektöründe sorunlar yaşayan ülkelerin daha riskli olduğu konusunda görüş bildirmekte ve bu ülkelerin aynı zamanda döviz krizi riskine de sahip olduklarını ifade etmektedirler (Ongan 2005 :30-31). Konut kredileri dolayısıyla ABD'de ortaya çıkan ekonomik kriz dönemi, finansal ve ticari ilişkiler nedeniyle pek çok AB ülkesinde de kendisini hissettirmiştir. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finansal kriz dönemlerinden, gelişmiş ülkelere kıyasla daha az oranda etkilenmesi yapılan analizler kapsamında ifade edilmektedir. AB ülkelerinde özellikle Yunanistan, İrlanda, İspanya ve Portekiz'de kendisini hissettiren finansal kriz süreci etkisini Türkiye'ye de yansıtmıştır. Özellikle riskli varlık ticareti, kredi ve ticaret kanalları aracılığıyla hissettirmiştir (Kibritçiöğlü 2010: 6).

ABD'de bankaların vermiş olduğu konut kredileri yüksek geri ödeme riski taşıdığı belirtilmekte ve düşük gelirli kesime ödendiği açıklanmaktadır. Bununla birlikte özellikle 2000'li yılların ilk yarısında konut kredilerinin değişken faizli olması nedeniyle sözkonusu düşük gelirli kesim tarafından ödenememesi sonucunda gündeme gelen finansal kriz, 2008 yılının sonlarından itibaren pek çok ülke ekonomisini olumsuz etkilenmesiyle sonuçlanmıştır. Finansal kriz döneminde ürettiğini satamayan işletmeler nedeniyle atıl kapasite oranları yükselmiş ve dolayısıyla üretimde gerileme süreci işsizlik oranlarının artmasını beraberinde getirmiştir (Kibritçiöğlü 2010: 8). Ekonomide konut fiyatlarının üzerinde şişkinlik meydana gelmiş olup aynı zamanda böyle bir durumda kredi patlaması yaşanmıştır. Finansal kriz dönemi öncesinde FED'in düşük faiz oranları bankaların ucuz fon teminini sağlamış, böylece bankalar düşük faizli ve çok kolay erişilebilir konut kredilerini pazarlayabilmişlerdir. Denetim otoritesinde FED'in başarısız olması, finansal kriz sürecinin yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Berberoğlü 2011: 108). Finansal kuruluşlarının düşük faiz oranları nedeniyle risk alması kredi hacimlerinin artış göstermesini beraberinde getirmiştir. FED'in 2004 ve 2006 yılları arasında faiz oranlarını %1'den %5.25'lere çıkarması ve borçluların borçlarını ödeyemez hale gelmeleri durumunda bankalar önemli ölçüde etkilenmişlerdir. FED'in faiz oranlarını artırma nedeni ise; yükselen enflasyonu düşürmek ve böylece ekonomiyi önemli ölçüde

rahatlatmak isteğidir (Kutlu ve Demirci 2011: 124). Küresel finansal kriz, dünyadaki diğer ülkelere de sıçramış, beraberinde petrol ve gıda fiyatlarının artmasını, enflasyonu gündeme getirmiştir. Bu dönemde ülkelerin uyguladığı ekonomi politikaları belirsizleşmiş, dünyada başlıca merkez bankaları nasıl davranacakları konusunda endişeli davranışlar göstermiş ve nasıl davranılması gerektiği konusunda sorun yaşamalarını gündeme getirmiştir (Kaderli ve Küçükkaya 2012: 87).

3. Para Politikası Amaçları ve Araçları

Para politikasının öncelikli amacı; TCMB'nin fiyat istikrarını sağlayabilme düşüncesidir. Fiyat istikrarın sağlanması amacı dışında finansal istikrarın da sağlanması para politikalarının öncelikli diğer bir amacıdır. TCMB; finansal istikrarı sağlayabilmek amacıyla ekonomik gelişme, faiz oranlarında denge sağlanması, istihdam oranlarında artış ile uygun ödemeler dengesi pozisyonu amaçlarını dikkate almaktadır (Sözer 2013:22). Dolaylı ve dolaysız para politikası araçları TCMB tarafından kullanılan önemli para politikası araçları içerisinde yer almaktadır.

3.1. Dolaylı Para Politikası Araçları

Para politikası araçları piyasada arz ve talep koşullarını etkileyecek biçimde kullanılmaktadır. TCMB; piyasa koşullarında denge sağlayabilmek amacıyla birincil ve ikincil piyasalarda dolaylı araçları kullanmaktadır. Bunlardan dolaylı araçlar; piyasa temelli araçlar olarak isimlendirilmekte ve fiyatları piyasayı yansıtmaktadır. Bu araçların kullanımında uygun katılımcılar, ihale yöntemi ve ödeme biçimi gibi asgari düzenlemeler yer almaktadır (Akçay 1997: 12). Finansal piyasaların gelişiminde dolaylı para politikası araçlarının önemi büyüktür. Bu araçlar kredilerin ödenmesine yönelik uygulamalarda söz konusu herhangi bir kısıtlama getirmediğinden dolayı, kredilerin etkin ve verimli olarak dağıtılmasına olanak sağlamaktadır. Uygulamalarda dolaylı para politikası araçları esneklik imkanı sağlamakta ve özellikle finansal şoklar gibi beklenmeyen durumlarda hızlı değişimleri sağlamaktadır. Dolaylı para politikası araçları aşağıda belirtilmiştir (Koçyiğit 2009: 20):

- APİ
- Reeskont penceresi işlemleri ve destek imkanlar,
- Zorunlu karşılık uygulaması

3.2. Dolaysız Para Politikası Araçları

Dolaysız para politikası araçları ise merkez bankasının para politikası uygulamalarında piyasaların kararı yerine yasal düzenlemelerin varlığını ifade etmektedir. Dolaysız para politikası araçları; faiz oranlarına, mevduat ve kredi miktarlarına müdahale ile kısıtlamalar getirmektedir. Bu durumda finansal kurumların bilançolarını göz önünde bulundurmaktadır (Akçay 1997: 12-13). Dolaysız para politikası araçlarının yapılarının değişikliğe uygun olmaması esnek olmadığını açıklamaktadır. Buna ilaveten söz konusu araçlarda sıklıkla yapılan değişiklik ve düzenlemeler, bankacılık sektörüne ek bir maliyet oluşturmaktadır.

Doğrudan para politikası araçlarının en yaygın türünün faiz oranı kontrolleri, banka bazında kredi tavanları ve yönlendirilmiş kredi türleri olduğu ifade edilmektedir (Koçyiğit 2009: 11):

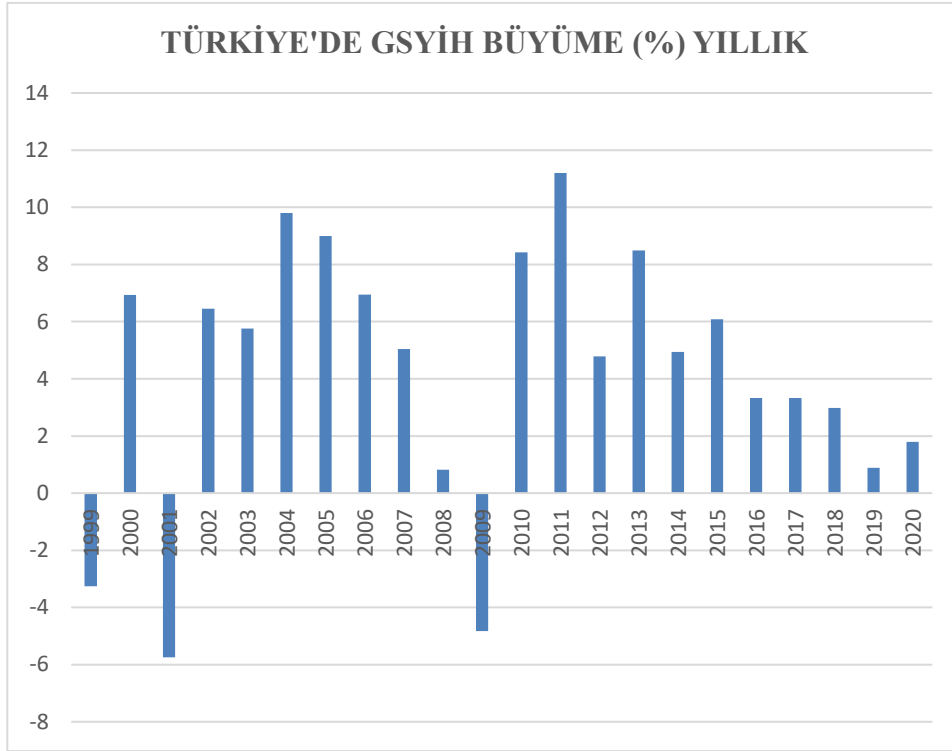
4. Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları

Bu bölümde 2008 finansal krizinden önce, 2008 finansal kriz döneminde ve 2008 yılı finansal kriz dönemi sonrasında Türkiye'de para politikalarında uygulanan politikalar ilişkin bilgiler verilmiştir.

4.1. Türkiye'de 2008 Krizinden Önce TCMB Para Politikası Uygulamaları

1980 yılı sonrası Türkiye'de yaşanan finansal serbestleşme döneminde öncelikli amaç fiyat istikrarının sağlanması görüşü olmuştur. Neo-liberal politikalar çerçevesinde yeni finansal araçlar yaygınlaşmış ve söz konusu programların etkinliği azalmıştır.

Grafik 1'de görüldüğü üzere, Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak 1999-2020 yılları arasında Türkiye'de yıllık olarak yüzde bazında GSYİH oranları incelenmiştir. GSYİH oranlarının yüzdesel bazda Türkiye'de en yüksek olduğu oran 2011 yılında %11.2 iken, en düşük olduğu oran 2001 yılında % -5.75'tir. 2001 krizinin olduğu yılda GSYİH en düşük olmasıyla açıklanabilmektedir, aynı şekilde 2001 yılından sonra GSYİH oranı yüzdesel bazda artmaya başlamış 2008 yılına gelirken ise düşüş göstermektedir bu düşüşün etkisi ise 2008 krizinin Türkiye'yi etkilemesi olarak açıklanabilmektedir. Söz konusu kriz sürecinde TCMB istikrarı sağlamak amacıyla enflasyon oranını düşüren etkiye sahip bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda uyguladığı politikalarda parasal olarak genişleme sürecini başlatmış olup faiz indirimi programını uygulamıştır. Uygulanan para ve maliye politikalarından sonra ise 2010-2011 yılları arasında GYİH oranlarında yüzdesel bazda artmalar gözlenmektedir.

Grafik 1: GSYİH % Büyüme

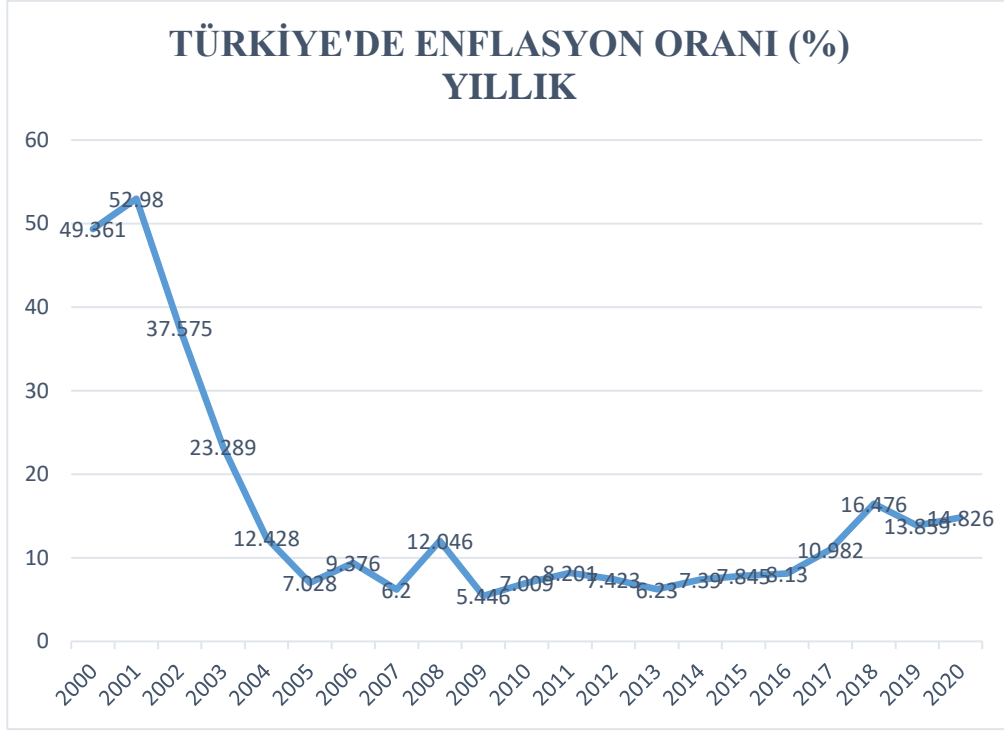
Kaynak: Türkiye’de 1999-2020 Yılları Arasında veriler göz önüne alınarak Dünya bankası verilerinden yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Türkiye’de yüzdesel bazda 2001 yılında enflasyon oranı en yüksek, 2009 yılı ise en düşük olduğu yıl olmuştur. 2001 krizinin Türkiye’yi derinden etkilemesi ile düşük olması arasında bağlantı kurulabilmektedir. Enflasyon oranının en düşük olduğu yıl 2009 yılı ise 2008 krizi süreci boyunca ve 2008 krizinden sonra alınan önlemler, para ve maliye politikalarının izlenmesi gerekli uygulamaların yapılması ve ekonomik durumu düzeltmeye yönelik tedbirlerin sağlanması yönündeki adımlar ile açıklanabilmektedir.

Türkiye’nin 2001 ve 2008 kriz sürecinde TCMB politikaları önemli değişim ve dönüşümler geçirmiş olup uygulanabilen para politikaları ve araçları da farklılaşmıştır (Balmumcu ve Süslü 2017: 13).

Grafik 2: Enflasyon Oranı

Kaynak: Türkiye’de 2000-2020 Yılları Arasında veriler göz önüne alınarak Dünya bankası verilerinden yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Türkiye’de “Döviz Kuruna Dayalı İstikrar Programı” 2000 yılında uygulamaya konulmasına rağmen söz konusu program başarısız olmuş ve 2001 yılında ülke tarihinin en önemli finansal krizini beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde TCMB hükümetlerce uygulanan merkez bankası enflasyon hedeflemesi rejimi oluşturulmuş ve enflasyon oranları belirli bir oranda tutulmaya çalışılmış fakat başarılı olunamamış, piyasalarda döviz arz ve talebinin dengeye gelmesiyle oluşan dalgalı kur rejimi benimsenmiş, böylece döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır. Sonuç olarak örtük enflasyon ile benimsenen ara rejim uygulanmaya başlanmıştır (Kara ve Orak 2008: 37). Dolayısıyla enflasyon oranının kontrol altında tutulamayışı ise kriz sürecinde enflasyon oranında yüzdesel bazda yükselmeyi gözler önüne sermektedir.

Örtük enflasyon hedeflemesinin gündeme geldiği 2002 ve 2005 yılları arasındaki süreçte yalnızca yeniden yapılanmaya ilişkin yasal düzenlemeler gerçekleştirilmemiş ,aynı zamanda makro ekonomik göstergelerde önemli iyileşmeler görülmüştür. Bu süreç Türkiye ekonomisinde önemli değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Ermişoğlu 2011: 17). 2006 yılı öncesi ve sonrasında para politikalarının uygulanmasında önemli değişimler görülmemiş, bu dönemlerde uygulanan para politikaları açık enflasyon

hedeflemesi olarak isimlendirilmiştir. Para kurulu tarafından 2006 yılı sonrası dönemde faizlere yönelik kararlar aylık toplantılarla alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde TCMB üç yıllık enflasyon hedefleri belirleyerek çeyreklik enflasyon raporları yayınlamıştır. (Cömert ve Türel 2016: 17). Merkez bankasının yükselen enflasyon ile ilgili yapmış olduğu raporda 2007 yılında ön planda olan enerji ve gıda fiyatları haricinde ve enflasyon oranları üzerine yapmış olduğu çalışmaların sonucunda döviz kuru ve küresel fiyat artışlarının arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Söz konusu durumun fiyat düzeyiyle alakalı olduğu görüşü ön plandadır. 2007 yılı sonunda TCMB tarafından enflasyon oranının %8.4 olduğu belirtilmiş, bu durum belirlenen % 4'lük enflasyon hedeflemesinin oldukça üzerinde kalmıştır (Serel ve Bayır 2013: 62).

4.2. Türkiye’de 2008 Krizi Boyunca Uygulanan Para Politikası

Türkiyede’de etkisini hissettiren kriz sonucunda TCMB istikrarı sağlamak amacıyla enflasyon oranını düşüren etkiye sahip bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda uyguladığı politikalarda parasal olarak genişleme sürecini başlatmış olup faiz indirimi programını uygulamıştır. Söz konusu faiz indirimi uygulamalarında yedi puanlık indirimle gidilmiş olup bu indirimler 2009 yılında da devam etmiştir. Türkiye en yüksek faiz indirimine giden ülke konumunda olmuştur. Para politikasının etkinliği bakımından olumlu göstergelerinden biride reel faizlerin mevcut düzeyidir. Küresel finansal kriz döneminde beklenen enflasyon ve gerçekleşen enflasyon oranlarında %100 lük olumsuz bir sapma olduğu görülmüştür (Sarpkaya 2009: 93). Küresel finansal kriz sürecinde para politikalarında uygulanmış olan yol haritası aşağıda belirtilmiştir. (TCMB 2010: 30):

- * TCMB’nin faiz oranını hızla azalttığı görülmektedir.
- * Bankaların birbirleriyle yapmış olduğu uygulamalarda para piyasalarının sürekli olduğu ve verimli olarak faaliyette bulunduğu dikkat çekmektedir.
- * Teşvik amacıyla sübvansiyonlar ve kamu maliyesi politikaları uygulanmaktadır.
- * Özel sektörde faaliyette bulunan işletmelere yönelik Kobi kredi desteği uygulamaları oluşturulmuştur.

4.3. Türkiye’de 2008 Finansal Kriz Sonrası Uygulanan Para Politikası

Küresel finansal kriz döneminde kısa vadeli olarak ülkeye sıcak para girişleri artmıştır. Bu süreçte ithalat oranının ihracat oranından yüksek olması sebebiyle cari işlemler açığının arttığı görülmüştür. Sermaye girişlerinin yoğunluğu tüketim artışını hızlandırmış olup kredi büyümelerinin de artmasını sağlamıştır.

Söz konusu dönemde finansal istikrarsızlıklar görülmüş yüksek cari açıkların sıcak para hareketleri karşılanması sağlanmıştır. Bunun sonucunda TCMB finansal istikrarı sağlamaya yönelik politikalar geliştirmekle beraber enflasyon hedeflemesini gerçekleştirmeye çalışmıştır (Oktar ve Yurdabak 2015: 86). TCMB 2010 yılının sonlarından itibaren fiyat istikrarına odaklanmış, finansal istikrarı makro açıdan analiz etmek mantığını gündeme getirmiştir. Söz konusu politika çerçevesinde enflasyon beklentilerini karşılamak amacıyla ekonominin dengelenme sürecine girdiği görülmüştür (Kara 2012: 24). 2002 ile 2005 yılları içerisinde örtük enflasyon uygulanmıştır.

2008 yılı küresel kriz dönemi sonrasında makro göstergeleri içeren enflasyon hedeflemesi sürecine girilmiştir. Bu dönemde söz konusu rejimleri uygulayan merkez bankaları kısa vadeli faizleri ayarlayan para politikaları gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte merkez bankasının para politikası araçlarından olan zorunlu karşılık oranları ve reeskont oranları kullanılmaya başlanmıştır. Küresel krizden çıkış aşamasında faizlerin düşük tutulmaya çalışılması ve uygulanan para anlamında genişleyici politikalar Türkiye'de bankacılık sektöründe fon kaynaklarına ulaşılabilmesini beraberinde getirmiştir. Cari açığın önlenmesi durumu temel amaçlarından biri haline gelmiştir (Oktar ve Yurdabak 2015: 87). Ekonomik kriz sonrasında makro finansal istikrarsızlıkları azaltmak düşüncesiyle sermaye girişlerinde olan hareketliliğin durağan olmamasına çalışılmış ve bu bağlamda kredi büyümeleri yavaşlatılmıştır. Buna ilaveten bankaların fonlama maliyetleri artırılarak, zorunlu karşılık oranları ve faiz koridorları yöntemleriyle dengelenmeye çalışılmıştır. Fiyat istikrarını sağlayabilmek amacıyla para politikası araçları 2010 yılı sonunda etkin ve verimli bir şekilde piyasada kullanılmaya başlanmıştır. Sermaye hareketlerindeki dalgalanmaları önleyebilmek amacıyla Rezerv Opsiyon Mekanizmasının kullanılması öngörülmüştür (TCMB 2015a: 30). 2014 yılı itibariyle fiyat stabilizasyonu ve bu stabilizasyona odaklanan politika araçlarının kullanılması durumu gündeme gelmiştir. Rezerv opsiyon mekanizmasının dengeleyici özelliğinin otomatik olarak gerçekleşmesi aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir. Finansal dengenin bozulmaması amacıyla geleneksel araçlardan bağımsız yeni araçlar kullanılıp sermaye akımlarındaki dengesizlik ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (TCMB 2013: 2). 2015 yılında da fiyat istikrarına devam edilerek, enflasyon hedeflemesine uygun bir duruma getirilmesi sağlanmıştır (TCMB 2014: 2).

2016 yılında fiyat istikrarına odaklanan para politikası uygulamalarıyla beklenen enflasyon rakamlarına ulaşılması hedeflenmiş, ayrıca ekonomik istikrarın korunmasına odaklanılmıştır. Bu dönemde iletişim politikaları da destekleyici bir mekanizma olarak kullanılmıştır (TCMB 2015b: 2). 2017 yılında da uygulanmış olan aynı politikaya devam edilmiş olup, bu konudaki gelişmeler de bulunan enflasyon hedeflemeleri, hedeflemedeki diğer unsurlar ve beklentiler göz önünde bulundurulmuş ve ekonomik istikrarı korunması amaçlanmıştır. Bununla birlikte TCMB piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmiş olan dalgalı kur rejimine yönelik dalgalı kur politikası uygulamalarına devam etmektedir (TCMB 2016: 2). 2018 yılında da fiyat istikrarına odaklanan para politikası ile enflasyonun beklenen seviyelerde kalması düşünceleri doğrultusunda ekonomik istikrar politikalarına devam edilmiştir. Buna ilaveten dalgalı döviz kuru uygulama politikasına devam ilkeleri çerçevesinde döviz kuru rejimi bir politika aracı olarak benimsenmiştir (TCMB 2017: 2).

5. SONUÇ

Ekonomik krizler, ülke ekonomilerinde hızlı ve beklenilmeyen bir şekilde ortaya çıkan, hem çıkmış olduğu ülkede hem de diğer ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde alınmış olan önlemler ile söz konusu sürecin olumsuz boyutlara ulaşılması önlenmiş olmaktadır. Söz konusu krizlerden ilgili ülke ekonomisi içerisinde faaliyette bulunan işletmeler de etkilenebilmektedir. Farklı ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin birbirleriyle ticari ilişkileri ve özellikle borsada hisse senetleri işlem gören şirketlerin uğradığı zararlar nedeniyle, söz konusu işletmelerde de istenmeyen hatta iflas noktasına kadar ulaşabilen problemler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ülkelerde ortaya çıkan krizler, söz konusu ülkelerde faaliyette bulunan işletmeler üzerinde de önemli sorunlara yol açabilmektedir. Bunun sonucunda sosyo-kültürel perspektifte önemli sorunlar yaşanabilmekte, halkın alım gücü düşmekte, pek çok kişinin işsiz kalması ve yoksullaşma oranlarının yüksekliği gündeme gelmektedir. Ülkelerde para politikalarının etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasıyla ekonomik istikrar sağlanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından ele alındığında kısa vadeli sermaye hareketlerindeki düzenlemelerde para politikalarının etkin ve finansal yapılarının güçlü olması önem taşımaktadır.

Türkiye’de para politikası uygulamalarının TCMB tarafından uygulandığı görülmektedir. TCMB 1931 yılında faaliyetlerine başlamış, 1960’lı yıllarda likiditeyi

artırmak için önemli tedbirler almış, 1970'li yıllarda TCMB'nin ekonomideki rolünü ve söz konusu rolünü yerine getirirken kullanacağı araçları açıklamıştır. 1970-1980'li dönemde fiyat artışlarının kontrolüne yönelik önlemler almıştır. 1980 yılı sonrası kontrollü dalgalı döviz kuru sistemini benimsemiştir. 1990'lı yıllarda parasal hedeflemelere dayalı programlar kullanılmıştır. 2000 yılında IMF ile görüşmeler yapılmış, sabit döviz kuruna dayalı sistem kullanılmış, enflasyon aşağı çekilerek, makroekonomik reformların yapılması hedeflenmiştir. 2001 krizi sonrasında Türkiye dalgalı kur rejimine geçtiğini duyurmuş ve uygulama olarak müdahaleli dalgalı kur rejimi benimsenmiştir. Türkiye'de 2002 ve 2005 yılları arasında örtük olarak 2006 sonrasında ise açık olarak enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamıştır. 2008 finansal kriz sonrası ise makro ihtiyati tedbirleri içeren politikalarla enflasyon hedeflemesi sistemini geliştirilmiştir. 2008 finansal kriz döneminde ise; faiz oranları düşürülmüş, destekleyici kamu maliyesi politikalarına ve özel sektöre yönelik kredi desteği mekanizmalarına önem verilmiştir. 2013 yılından günümüze fiyat istikrarına odaklı para politikasına, finansal istikrarın korunmasına çalışılmıştır. Fiyat istikrarını sağlamaya yönelik yeni bir para politikası düşüncesi uygulanmaya başlanmıştır. 2001 yılından sonra GSYİH oranı yüzdesel bazda artmaya başlamış 2008 yılına gelirken ise düşüş göstermektedir bu düşüşün etkisi ise 2008 krizinin Türkiye'yi etkilemesi olarak açıklanabilmektedir. Söz konusu kriz sürecinde TCMB istikrarı sağlamak amacıyla enflasyon oranını düşüren etkiye sahip bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda uyguladığı politikalarda parasal olarak genişleme sürecini başlatmış olup faiz indirimi programını uygulamıştır. Uygulanan para ve maliye politikalarından sonra ise 2010-2011 yılları arasında GYİH oranlarında yüzdesel bazda artmalar gözlenmektedir. Türkiye'de yüzdesel bazda 2001 yılında enflasyon oranı en yüksek, 2009 yılı ise en düşük olduğu yıl olmuştur. 2001 krizinin Türkiye'yi derinden etkilemesi ile düşük olması arasında bağlantı kurulabilmektedir. Enflasyon oranının en düşük olduğu yıl 2009 yılı ise 2008 krizi süreci boyunca ve 2008 krizinden sonra alınan önlemler, para ve maliye politikalarının izlenmesi gerekli uygulamaların yapılması ve ekonomik durumu düzeltmeye yönelik tedbirlerin sağlamaştırılması yönündeki adımlar ile açıklanabilmektedir

REFERENCES

- AKÇAY, Memduh Aslan (1997). "Para Politikası Araçları Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar" Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Yayın No: 2483.

- AKTAN, C. ve C.Ş.HÜSEYİN (2001), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri” Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Yıl 7, Sayı 42, Eylül-Ekim, 1225-1230.
- ALTAŞLI, Yavuz ve IŞIK, Murşit (2017). “Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İstihdam Üzerine Etkileri (1980-2013)”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (2), 567-585.
- BALMUMUCU, Bora ve SÜSLÜ, Bora (2017). “Para Politikası Açısından Türkiye’de 2001 ve 2008 Kriz Deneyimleri”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* , 54 (626), 9-31.
- BERBEROĞLU, B. (2011). ‘2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi’, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 105-130.
- CÖMERT, Hasan ve TÜREL, Oktar (2016). “Finansal Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Para Politikalarının Evrimi, 1980-2014, *ERC Working Papers in Economics*,16 (13), November, 1-37.
- EĞİLMEZ, Mahfi. Küresel Finans Krizi, 5.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul,2009.
- ERMİŞOĞLU, Ergun (2011). “Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Türkiye’deki Başarısının Değerlendirilmesi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- GÖÇER, İsmet (2013). “Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi”, *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (29), 163-188.
- IŞIK, Sayım; DUMAN, Koray; KORKMAZ, Adil (2004). “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F.Dergisi*, 19 (1), 45-69.
- KADERLİ, Yusuf ve KÜÇÜKKAYA, Hatice (2012). “2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, (85-96)
- KARA, Hakan (2012). “Küresel Kriz Sonrası Para Politikası”, TCMB Pamukkale Üniversitesi Ekonomi Yaz Seminerleri Açılış Paneli, 1-24.
- KARA, A. Hakan ve ORAK, Musa (2008). “Enflasyon Hedeflemesi”, TCMB Ekonomik Tartışmalar Konferansı, 1-69.
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2010). “Effects of Global Financial Crisis on Turkey”, Munich Personal RePEc Archive, Eylül, Ankara.
- KOÇYİĞİT, Dilek (2009). “Olağan ve Olağan Dışı Durumlarda Kullanılan Para Politikası Araçları ve Likidite Yönetim Stratejileri, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- KUTLU, Hüseyin Ali ve DEMİRCİ, N. Savaş (2011). “Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, 121-136.

- OKTAR, Suat ve YURDABAK Kamil (2015), “2008 Küresel Kriz Sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları”, *Akademik Hassasiyetler Akademik Hakemli Dergi*, 2 (4), 83-113.
- ONGAN, Nilgün (2005). “Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri”, 16. Basım.
- ÖNDER İzzettin (2001);”Ekonomik Kriz” ,Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı -1, Yıl:7, Eylül-Ekim 2001.
- SARP KAYA, Suna Simla (2009). “Finansal Krizler ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SAYILI, Murat ve UYANIK, Mehmet (2013), “Küresel Ekonomik Kriz ve Etkileri: Tokat İli Merkez İlçe Gıda Sanayi Örneği”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 239-250.
- SÖZER, Çağıl (2013). “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi”, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SEREL, Alpaslan ve BAYIR, Musa (2013).” 2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği”, *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, 59-80.
- TCMB (2010), “2009 Yıllık Rapor”, Ankara.
- TCMB (2013), “2014 Yılı Para ve Kur Politikası”, Ankara.
- TCMB (2015a), “Türkiye’de Finansal İstikrar Gelişmeleri”, Ankara.
- TCMB (2015b), “2016 Yılı Para ve Kur Politikası”, Ankara.
- TCMB (2016), “2017 Yılı Para ve Kur Politikası”, Ankara.
- TCMB (2017), “2018 Yılı Para ve Kur Politikası”, Ankara.
- TURGUT, Ahmet (2006), “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20/(4-5), 35-46.
- <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey>